

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**Americae tertia pars, Memorabilem provinciae Brasiliae
historiam continens**

Staden, Hans

Léry, Jean de

Francofurti ad Moenum, 1592

Kapitel X

urn:nbn:de:bsz:31-88707

esse bestiolam, de qua Marotus suum induxit loquentem seruulum, cuidam Zoilo, cui nomen erat Sago: alludens enim Cercopithecii nomen esse, dicit Sagonem. Vt autem fatear ingenue quod res est, quamuis fuerim curiosus, me omnibus animantibus Americanis obseruandis, non ita fuisse diligentem, quam optarem, nihilominus vt semel finem faciam, duo adhuc describā genera, quæ figura sunt prodigiosa vt quæ maxime.

*Hay defor
me ani-
mal.*

Vnum quod Barbari *Hay* vocant, magnitudine canis est, facie Cercopithecii, ventre pendulo, quemadmodum Scrofa parturiētis, pilo leucopæato valde diluto, breuissima cauda, pedibus in morem Vrsi villosis, prolixis vnguibus: vt autem dum in siluis agit valde sit ferum, captum nihilominus cicuratur facillime. Nudi autem Tououpinambaultii non libenter cum illo colludunt, propterea quod tum longos habeat vngues, tum acutos. Ceterum (quæ res fortasse videbitur incredibilis) audiui & à Barbaris, & à quibusdam interpretibus, qui diu in America sunt commorati, neminem vnquam vidisse tum in siluis tum domi animal illud cibo frui, vt quidam aura illud viuere opinentur.

*Coaty-
stro prodi-
giose lar-
go.*

Alterum, de quo etiam mihi dicendum est, à Barbaris *Coaty* appellatum, altitudine leporis est, breui pilo & maculoso, auriculis paruulis erectis & acutis, capite cum paruo, tum ab oculis eminente rostro, plus pede vno longo, scipionis instar tereti, subito ad extremum decrescente, ita vt æqualis vbiq; sit crassitudinis, ore ita angusto, vt vix auricularem digitum recipiat. nullum prodigiosius inueniri potest: deinde cū hæc est capta fera, collectis quatuor pedibus, aut in alterutrum vergit latus, aut concidit, neq; vnquam erigi, neq; cogi potest, vt vescatur nisi præbeantur formicæ, vnde etiam in siluis sibi victum parat. Octauo fere die, quo ad Villagagnonem venimus, Barbari eius generis feram ad nos attulerunt, quæ ob nouitatem omnes magna impleuit admiratione. Nam, vt commemoravi, cū si cum nostratibus conferatur sit valde prodigiosa, sæpe à quodam ex nostris familiaribus excellenti pictore summopere cõtendi, vt tum illam, tum plerasque ceteras, non tantum admirabiles, verum etiam nobis incognitas, penicillo repræsentare vellet, quod maximo dolore meo nunquam ab illo impetraui.

C A P. X.

De varietate Americanarum auium. De vespertilionibus, apibus, muscis, aliisque regionis illius insectis.

*Oura a-
ues.
Arignau-
ouson seu
gallina
Indica.
Arignau-
mirigal-
lina nostra
ict.*

Hoc etiam caput, quo de auibus agam, ab iis ordiri placuit, quæ victui humano sunt accommodatæ, generalique vocabulo à Tououpinambaultiis *Oura* nominantur: maximam illi habent earum copiam gallinarum, quibus ab India cognomen addimus, easq; *Arignau-ouson* appellant: nec non ab eo tempore, quo Lusitani apud Barbaros agunt, gallinas etiam nostrates alere solent, ipsis *Arignau miri* dictas. Quamuis autem, vt aliàs commemoraui,

morau, candidas plurimi faciant, vt plumis auulsis, rubroque infectis exornent se atque vestiant, ab vtroque tamen genere plerumque abstinent, quod ad vescendum attinet. Adhæc quum sibi persuadeant oua, quæ *Arignan-ropia* nominant, esse instar veneni, non modo stupecebant, si oua corâ illis sorberemus, verum etiam nos increpantes addebant, non ferendum esse, dum pullationem anteuertemus, nos gallinam in ouo comedere. Itaq; de suis gallinis æque ferè sunt solliciti, atque de auibus, quæ vitam in siluis agunt. Illas vbicunq; fert impetus ponere patiuntur. At gallinæ vicissim, pullos è dumis & vepribus domum deducunt, ita vt ea molestia careant Americanæ mulieres, qua nostrates, in pullis Indicis educandis, quibus etiam ouorum præbent vitellos, fatigantur. Ac tanta fit apud eos pullatio, vt iis in pagis, qui minùs sæpe ab extraneis inuisuntur, gallina Indica cultello veniat, qui quidem apud nos vix sestertio numero æstimaretur: altero autem duorum obulûm quinque aut sex gallinæ nostrates constent.

Arignan-ropia ouis.

Gallinaris magna copia in America.

Vna cum gallinis Barbari alunt etiam domi anates Indicas, *Vpec* ipsi nominant. Quoniam vero ea imbuti sunt superstitione *Tououpinambaultii*, fore vt si animali tam tardo vescerentur, eandem tarditatem contraherent, ita vt si hostes imminerent, fuga sibi salutem querere non possent, vt vel tantillum de iis degustent, non facile quisquam persuaserit, eaq; de causa sibi temperant ab omnibus eis animantibus, quæ tarde incedunt, piscibus etiam, vt raiis alijsq; qui non celeriter nare possunt. Quod ad illas aues attinet, quæ degunt in siluis magnæ caponum instar, capiuntur illæque trium generum, quæ Barbari *Iacou-tin*, *Iacoupen* & *Iacou-ouassou* appellant. Pluma est omnibus nigra & leucopæa, gustu ad phasianos accedunt, vereque possum affirmare, nihil *Iacous* illis edi vnquam suauius.

Vpec Anates Indica.

Iacous phasianorum genus.

Præterea duo sunt genera exquisitissimarum auium, quibus nomen est *Mouton*, Pauonum magnitudine, iisdem plumis quibus superiores, raroq; admodum inueniuntur.

Mouton auis rara.

Macacoua & *Ynambou-ouassou*, duo sunt genera perdicum, anserum nostratium magnitudine non absimili, quo *Mouton* gustu. Idem est, fere trium sequentium sapor *Jnambour-miri*, perdicum altitudine: *Pegassou*, palumbi, *Pai-cacu*, turturis.

Magnarum perdicum genus.

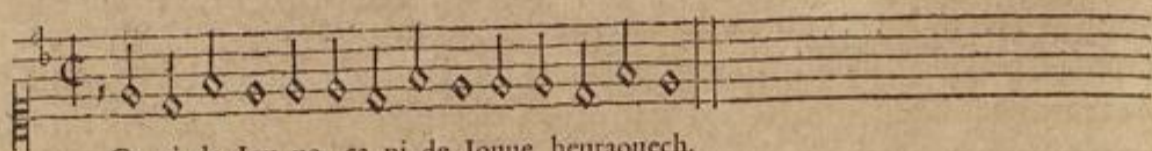
Vt autem breuiter de auibus, quæ magna copia reperiuntur, tum in siluis, fluminibus, tum etiam in littoribus, finiam, ad eas veniam quæ non ita sunt ad victum accommodatæ. Inter ceteras duo sunt genera eadem magnitudine, ad corui crassitudinem accedentia: quæ vt reliquæ aues Americanæ rostro sunt atque vnguibus incuruis, quemadmodum & psittaci, quorum in numero ceteri possent. Quod vero ad plumam attinet, vt facile est iudicatu, vix crediderim in toto terrarum orbe aues inueniri tam excellenti pulchritudine, in quibus contemplandis abunde non naturam vt profani, sed creatorem laudandi suppetit materia: vtque res pateat, prima, cui nomen apud Barbaros est *Arat*, plumis caudæ, atq; alarum sesquipede porrectis, partim purpuræ instar rubeis, partim caruleo colore, vehementer splendenti, cui & reliquæ partes corporis

Arat, auis excellenti pluma.

respondent. cum in sole agit hæc auis, vbi plurimum versatur, nemo vnquam illius aspectu satiari potest.

*Canide,
pluma ca-
rulea.*

Altera *Canide* dicta plumis inferioribus, quæq; collum circumagunt auri colore micantibus, quæ vero dorsum, alas, caudamque vestiunt excellenti caruleo cum textili aureo inferne induta esse videntur, superne autem holoserico pallio eos qui intuentur summa perfundit admiratione. In suis versibus Barbari huius persæpe meminerunt ad numerum cantillantes;

Ca ni de Iou ue, ca ni de Iouue heuraouech.

*Pluma, è
quibus pi-
lei, vestes,
Etc. compo-
nuntur.*

hoc est, auis flaua, auis flaua, &c. nam *Iouue*, aut *Ioup* apud eos flauum sonat. Quamuis autem domesticæ non sint hæc aues, frequentius tamen in arborum, quæ in mediis vicis sunt, cacuminibus nidificant, quam in siluis, quo fit vt ter quaterve in anno à Barbaris deplumentur, è quibus plumis pileos, vestes, armillas compingunt, clauarum suarum capulos exornant, corpusque suum cohonestant. Huiusmodi ego pennas non paucas mecum in Galliam afferebam, earum præsertim quas flauo & caruleo colore esse dixi, sed vbi Lutetiam veni, aulicus quidam cui videndas exhibui, importunus mihi esse non destitit, donec eas à me extorqueret.

*Aionrous,
psittaci ma-
ximi &
pulcherrimi.* Psittacorum tria aut quatuor genera illic capiuntur; maximos & pulcherrimos, *Aionrous* Barbari nominant. His rubeo, luteo, ac violaceo colore caput est distinctum, extremis alis est coccineus, cauda, quæ est prælonga, lutea: reliquo corpore viridis. Huiusmodi perpauci ad nos adferuntur. Præter plumarum elegantiam eo commendantur nomine, quod edocti, optime humanum imitantur sermonem. Vnum ab interprete quodam accepi, ab ipso iam per tres annos educatum, qui Gallicas & Americanas voces tam genuine pronuntiabat, vt si nõ esset in conspectu, eius vocem ab humana discernere vix quisquam potuisset.

*Psittaci
mirabilis-
tia.*

Longe admirabilius erat, mulierem in vico quodam, qui ab Insula nostra *IV.* passuum millia distabat, huius generis vnum educasse, qui non secus ac si ratione præditus esset, ea quæ iubebatur, caperet. Illac quoties nobis iter erat, statim ab auis illius hera audiebamus, vultisne mihi dare pectinem aut speculum, ego iamiam coram vobis psittacum meum iubebo canere & saltare? Si forte postulatis illius annuebamus, psittacus confestim, auditis quibusdam heræ verbis, non modo saltabat in pertica cui insidebat, sed & garriebat, & sibilabat. Barbaros denique in bellum euntes mirabiliter referebat. In summa, si heræ visum erat imperare vt caneret, canebat, saltaret, saltabat: contra, si indonata paulo acerbiori sermone illi suum *Auge*, hoc est, consiste, imperasset, tum ille obmutescibat, nec vllis verbis efficere poteramus, vt vel linguam vel pedem motitaret. Quare reputandum Lectoribus relinquo, annon Romani qui, Plinio auctore, coruo à quo omnibus matutinis nominatim ad Rostra salutabatur, funus

*Lib. 10. c.
43.*

funus

funus innumeris exequiis olim celebrarunt, eumq; à quo esset interfectus morte multarunt, si huiusmodi psittacum habuissent, per quam maximi fecissent. Illum Barbara mulier *Cherimbaué*, hoc est, dilectissimum appellabat. Ei sane adeo charus erat, ut quærentibus nobis, quo pretio mercari possemus, illa *Mocaouassou*, hoc est, tormentum æneum maius, per irrisionem respondebat, itaq; nullo pretio ab ea extorqueri à nobis potuit.

Psittacorum alterum genus est eorum, qui in Galliam aduehi solent, quos *Marganas* Barbari appellant, & minimi faciunt. At vero tam sunt illic frequentes quam apud nos columbi, quo fiebat, ut licet carnibus essent paulo durioribus, quod ad perdicis saporem accederent, illis non raro vesceremur.

Marganas
psittaci a-
pud nos fre-
quentes.

Tertium genus psittacorum *Touis* Barbari, nauæ vero Neultrii *Moißsons* vocant: sturnorum magnitudine, caudam prælongam croceis pennis distinguuntibus, cetera viridis est. Priusquam autem sermone de psittacis instituto finem imponam, succurrit non nihil à Cosinographo quodam relatum, psittacos nimirum in arborum ramis pendulos nidos construere, ne à serpentibus ova absorbeantur, quod quidem meras esse fabulas existimo, siquidem in arborum cauatarum antris nidos construere eos deprehendi.

Touis psit-
tacorum
genus mi-
nimum.

Inter reliquas aues Americanorum, primus locus cuidam *Toucan* nomine dabitur, cuius ante meminimus: Is columbi est magnitudine, colore atro ceu coruus, excepto pectore, quod crocei est coloris, torque miniato ab inferiori parte circumducto, detracto Barbari ad genarum aliarumq; corporis partium ornatum utuntur. Tum vero maxime apud illos est in pretio, quod saltaturi eo utuntur. Nomen inde est sortitum *Toucan-tavouracé*, hoc est, pluma ad saltandum. Nihilominus tamen, tanta illis earum suppetit copia, ut cum mercibus nostratibus permutare eas non grauentur. Auis istius rostrum reliquum corpus longitudine superat, cum quo gruis rostrum minime est comparandum, itaq; pro monstruosissimo totius orbis rostro est habendum: ergo non immerito Bellonius, vnum cum nactus esset, sub finem tertii libri descriptionis auium depingendum curauit: nomen quidem non edit, at ea omnia, quæ ab illo narrantur, de isto rostro necessario sunt intelligenda.

Toucan a-
uis colum-
bi magni-
tudine.

Rostrum
auis mon-
strosum.

Alia est merulæ magnitudine, & colore, excepto pectore quod bubuli sanguinis ruborem adæquat, à Barbaris eodem quo superius detrahitur modo. Auiem vero *Panou* nominant.

Panou, cui
pectus ru-
brum.

Est & alia turdi magnitudine, plumis omnibus coccineis, hanc illi *Quampian* vocant.

Quampi-
an, auis
coccinea.

Minime vero est prætermittenda auicula non minoris admirationis quam subtilitatis, quam Barbari *Gonambuch* appellat, plumis albicantibus, & fulgentibus, fucum, aut scarabeum magnitudine non superat, miros tamen cantando edit concentus. Milio illi crasso, quem Americani *Auati* nominant, aut aliis altioribus herbis insidens, tam altum edit cantum, ut, nisi conspiciatur, vix credas ab illo corpusculo tantum, tamq; suauem edi posse. Luscinia nostræ minime cedit.

Gonam-
buch, auis
minima.

Ceterum, quia sigillatim Americanas aues omnes, quæ à nostris non mo-

*Americ.
animum va-
rietatis.* do genere, sed & coloris varietate, puta rubei, rosei, violacei, albi, leucopæi, purpurei, &c. à nostris non parum differunt, describere non possum, vnam tamen descripturus sum quam adeo obseruant Barbari, vt eam non modo afficere damno nolint, sed afficientes inultos abire non patiantur. Columbi est magnitudine, colore cinericio, lugubri voce, eam *Tououpinambaultii* noctu frequentius quam interdiu exaudiunt, atque ab amicis & cognatis mortuis ad se mitti credunt, tum vt bonum omen renuntiet, tū præcipue vt animos addat, moneatq; vt se aduersus hostes fortiter in bello gerant. Existimant præterea si recte istæ auguria obseruent, futurum vt hostes hac quidem in vita superent, sed & post mortem ad maiores suos animas post montes conuolaturas, vt illic perpetuas agitent choreas.

*Barbarorum deltra-
tio, qui a-
uis catum
obseruant.* Contigit mihi semel, vt in pago à Gallis *Vpec* denominato diuerterem, vbi de nocte aues illas non quidem canentes, sed gementes audio. Barbaros attentissimos video. Rei totius gnarus, stultitiam illam increpo. Sed vbi Gallo mihi adstanti arrisi paululum, vetulus quidam seuerè satis me compefcuit his verbis: Tace, ne nos audièdis faustis nuntiis auorum nostrorū intentos auertas. Quoties enim hæc aues audimus, toties & exhilaramur, & vires nostræ augmētum capiunt. Cui nihil respondi, frustra enim cum illo contendissem. In mentem tamen mihi tum veniebat eorum opinio, qui asserūt animas ad suos officii monendos deuolare, Barbarorumq; nostrorum figmentum ea tolerabilius esse iudicabam. Etenim, vt suo dicetur loco, quamuis animas credant immortales, eò tamen dementia nō veniunt, vt è corporibus semel egressas ad patrios lares redire dicant, aues istas earum esse nuntias tantummodo fingunt. Hæc sunt quæ de auibus Americanis dicenda mihi fuere.

*Lib. 2. cap.
80.* Habent tamen præterea terræ illæ vespertilioes cornicularum nostrarum magnitudine: hi noctu nō raro in casas veniunt, si vero quem detectis pedibus dormientem offendant, summū eius articulum adoriuntur, sanguinemq; exugunt tanta copia, vt duos sextarios nostrates plerumq; antequam perspiciantur ebibant. Experrecti, mane cubile xylinum cruentatum admirantur. Barbari, siue suis siue nostris id contingebat, in ludibria vertebant. Mihi semel istud accidit, præterquam vero quod sannis sum exceptus, accessit & illud quod extremo illo (licet non infestissimus erat dolor) summi articuli læso, triduum in tibialibus induendis non parum laboraui. Cumanenses quoq; qui cis *Æquator*rem decem gradibus iacent, grandibus istis & infestis vespertilionibus infestantur. Gener. Indic. histor. Scriptor de his rem & facetam & notatu dignam memoria prodidit. Monachi cuiusdam puer pleuritide laborabat, in Chiribichi monasterio Sancta fides nuncupato, cuius cum vena aperienda reperiri nō potuisset, mortuus vero ipse haberetur, accedit ad eum noctu vespertilio, talumq; momordit, tantamq; copiam sanguinis hausit, apertaq; vena sponte emisit eger, quāta ad valetudinem sufficiebat. Ego vero cum historia illius Scriptoris dico, opportunissimum & faustissimum ægro illi fuisse istum Chirurgum. Itaq; præter eam quam vespertilioes istos afferre dixi molestiam, satis docet exemplum illud postremum, non adeo noxios esse, ac fuerunt olim Græcorum striges. quæ vt inquit Ouid. Fast. 6.

Nocte

Nocte volant puerosque petunt nutricis egentes,
 Et vitiant cunis corpora raptis suis.
 Carpere dicuntur lactentia viscera rostris,
 Et plenum poto sanguine guttur habent.

quam ob causam nomen illud veneficis est attributum.

Apes Americanae à nostris sunt absimiles, ad minores muscas atras, quibus Americana apes. aestatis tempore infestamur, accedunt, fauosque suos in exesa arboris cauo condunt. Barbari mel ceramque colligere norunt. Mixtim collecta, *Yra yetic* vocant, *yra* enim mel sonat, *yetic* vero ceram. Scorsim positum mel, nostro more comedunt, ceram vero picis nigredinem imitantem, asseruant, massis brachii magnitudine compositis. Non tamen quod faces vel candelas ea conficiant: lucernae enim alius apud eos usus non est praeterquam ligni cuiusdam flammam lucidissimam emittentis. Praecipue vero ea cera vtuntur ad obturandas ingentes illas cannas, quibus plumas suas imponunt, ne à papilionibus exedantur, quos etiam hoc loco describemus.

A Barbaris *Arauers* appellantur, gryllorum magnitudine, gregatim quoque ad focum vt & grylli accedunt, si quid autem offendant, exedunt, praesertim vero thoraces coriaceos & calceos ita corroduunt, vt superficiem penitus absumant. Si vero gallinas aut alia id genus cibaria, negligentius recodebamus, manent à nobis ossa carnibus nudata reperiebantur. Arauers, papilionus.

Barbaros praeterea infestat exiguum insecti genus, quod *Ton* nuncupant. Ton, insecti genus infestissimum. In puluere nascitur, pulicis magnitudine. At vbi sub pedum & manuum vngulis sese insinuauit, prurigo statim oritur, acyri modo, nisi vero confestim euellatur, breui spatio ad pisi magnitudinem accrescit, extrahique nisi magno cruciatu non potest. Non solum autem Barbari, qui nudi toto corpore incedunt, sed & nos quoque quantumuis bene induti, hoc insecto infestabamur. Ego pro mea parte, licet diligentissime mihi ab illis cauebam, ita fui infestatus vt vno die ultra viginti è variis mei corporis partibus sint euulsi.

Nonnullos etiam vidi minus sibi prospicientes, quibus non modo manus & pedes ab illis infestabantur, sed & axillae reliquaeque molliores corporis partes pustulis istorum insectorum erant refertae. Hoc illud esse animalculum credo quod Ind. Occid. hist. Scriptor *Nigua* appellat, quod etiam apud Insulam Lib. 1. cap. 30. Hispaniolam extat. ab eo his describitur verbis: *Nigua* pulicis salientis speciem refert, puluere delectatur, non nisi pedes infestat, quorum cuti sese insinuat, moxque lendes maiori copia gignit, quam sit credibile, habita subtilitatis ratione, haec alias quoque generant, ac nisi mature obuiam eatur, non nisi igne & ferro eiiciuntur: si vero tempestiue extrahas, minimo dolore curantur. Quin & addit, Hispanos quosdam adeo illis fuisse infestatos vt multi articularum, nonnulli vero pedum ministerio caruerint.

Aduersus ea incommoda hoc remedio Barbari vtuntur: Eas partes, quae huic lui sunt obnoxiae, oleo quodam inungunt, spisso, rubri coloris, ex fructibus quos illi *Conroq* nominant expresso. hoc etiam remedio nos Galli utebamur. Adde oleum illud curandis vulneribus aliisque corporis humani incom-

modis, adeo esse accommodatum, vt apud Barbaros non minoris sit pretii atq; est apud nos confectio illa quam Sanctum oleum nuncupant. Chirurgus noster in Galliam remigraturus, 12. ingentia vasa istius olei asportauit, totidemq; seui humani, quod dum suos captiuos torrebant Americani collegerat.

*Yetin culi-
ca.*

Gignit praterea Americanus aer subtilissimum culicum genus, quod Barbari *Yetin* nominant, adeo lancinat etiam leuius indutos, vt mucrones acum referant. Ex quo facile est colligere quam ridicule Barbari nostri conspiciantur, vbi his culicibus infestantur, manibus enim sua crura, nates, humeros, brachia ita plaudunt, vt aurigam flagellum quatientem referant.

*America-
ni Scorpio-
na.*

In puluere quoq; & sub lapidibus latent in America Scorpiones, ijs qui in Prouincia conspiciuntur longe minores, non tamen, vt experientia edoctus sum, ictu minus venenato & mortifero. Hoc insectum munditie delectatur. Cubile meum mundari curabam, mundatum denuo appenderam, more solito, Scorpio in ruga quadam delituerat, qui mihi quidem incauto dum cubile ingredior sinistrae manus pollicem perculit: manus mirum in modum e vestigio intumuit, ita vt venenum fuerit corpus totum inuasurum, nisi mihi praesto

*Remediū
aduersus
Scorpionū
ictus.*

fuisset pharmacopola, ad quem confestim me recepi: Is mortuos Scorpiones cum oleo in phiala asseruabat, quorum vnum vulneri applicuit. Illud remedium etsi praesentissimum ab omnibus habetur, tanta fuit tamen vis veneni, vt per 24. horarum spatium summō dolore laborauerim. Barbari quoq; eodem vtuntur remedio, scorpiones nimirum, si eos assequi possint, vulneri attritos applicant. Praterea, prout alicubi a nobis dictum est, eos esse vindictae cupidissimos, immo pene dixerim in noxia quaeq; furentes, ita vt si imprudentes in lapide impingunt, rabidorum canum more eos mordeant, in animantia quaeuis sibi noxia sedulo inquirent, eaq; quantum possunt penitus extirpent.

*Barbari
vindicta
cupidissi-
mi.
Terrestres
canceri.*

Habet quoque Americana regio Cancros terrestres, eos *Oussa* nominant *Tououpinambaulty*, turmatim locustarum more ad maris littus, & palustria loca conueniunt, si quis ad ea loca accedat, hac illac fugientes videat: In truncos arborum radicesq; sese recipiunt, e quibus extrahi tuto non possunt, digitos quippe & manus capientium forcipibus comprimunt: marinis longe sunt maioris, quoniam autē iuniperinas redolent radices, palato minime sunt grati.

CAP. XI.

*De nonnullis piscibus apud Americanos maxime vulgaribus,
deque eorum piscatu.*

Eidem saepius repetere cogar, a quo abstinere quoad eius fieri potest cupio: lectorem tum ad capita 3. 4. 5. & 6. historia huius tum ad loca alia in quibus de Balænis, marinis monstris, piscibus volantibus, aliaq; complurium generum egimus, remitto. Eos vero hoc capite describam, qui maxime apud Brasilienses nostros sunt vulgares, de quibus nulla est haecenus facta mentio.

Ac